

Dragan Babić

ŽIVOT POČINJE U TRIDESETOJ

(Filip Grujić: *I onda opet, iz početka*, Booka, Beograd, 2023)

Korpus mlade domaće prozne produkcije može se opisati kao široko polje u kom skoro istovremeno stasava više tematskih, stilskih i poetičkih pravaca, ali se među dominantnim idejama može izdvojiti neprekidna potraga za ličnim identitetima koji se dočaravaju naspram već ustaljenih i postojećih okvira porodice, društva i istorije. U odnosu na ove postavke, svaki pojedinac nužno traži svoj položaj u svetu, i upravo je na generaciji mladih da pronađu način da sebe uspostave u određenom sistemu ili da prilagode taj sistem svojim težnjama. Kao deo ove potrage ističe se i potraga za drugim, bilo da se radi o partneru, izgubljenom porodici ili nečemu trećem, ali se sve te tematske ravni mogu svesti na onu osnovnu, a to je dvostruka identitetska borba: unutrašnja, sa samim sobom, i spoljašnja, sa svetom oko sebe. U tim granicama kreće

se i proza Filipa Grujića, naročito u ovogodišnjem romanu *I onda opet, iz početka*.

U svoja dva dosadašnja romaneskna naslova, *Bludni dani kuratog Džonija* (2017) i *Podstanar* (2020), ovaj autor prošao je nekoliko tipičnih faza za pisce početnike. Njegov prvi roman buntovničkog je karaktera, od samog naslova i glavnog junaka do njegovog nepristajanja na društvene okvire i nametnute aršine koje pokušava da zaobiđe i prilagodi sebi i svojim mladalačkom idejama. Taj naslov predstavljao je neuobičajeno uspelo debitantsko delo, naročito zato što se radi o promišljenom i konceptualno zaokruženom narativu, uprkos greškama koje su karakteristične za prvence i stoga prihvatljive. Već njegov drugi roman, *Podstanar*, dobio je značajniju pažnju kritike i nominaciju za Evropsku nagradu za književnost, ali je, što je još važnije, pokazao da se radi o piscu koji neće pisati istu knjigu, stalno iznova, sa blagim varijacijama. U poređenju s prvim delom, ovde je bunt koji ispoljava protagonista utišan, a fokus pripovedanja premešta se na introspektivni svet junaka koji je u tranziciji na ličnom, životnom, profesionalnom i društvenom nivou. Tekst je sređeniji, kompaktniji i konkretniji, bez previše ponavljanja i nepotrebnih sekvenci koje negativno utiču na čitalačku pažnju, dok je Grujić napredovao i stilski, premda je i na tom planu ostalo prostora za doradu. Većina ranijih stilskih grešaka izbegnuta je u romanu *I onda opet, iz početka*, sređenom i dobro zamišljenom štivu čija realizacija odgovara njegovim početnim postavkama i pokazuje urednički rad koji stoji iza njega i spremnost autora da posveti dodatnu pažnju svom delu i unapredi ga u odnosu na prethodna. Ovo je naročito vidljivo na početku romana, značajno uspelijem nego što je to slučaj s prethodnim koji je mogao da bude objavljen i bez nekoliko desetina uvodnih stranica, što je autorsko-urednička greška koja se mogla izbeći kako bi delo bilo svedeni-je i konkretnije. Ovaj roman otvara segment koji je mogao da se pojavi bilo gde u narati-

vu zbog fragmentarne prirode koja omogućava ahronološko pripovedanje kojim autor ide napred-nazad u rasponu od više decenija, no ipak se ističe upečatljivost uvodne epizode koja postavlja neke od osnovnih veza među junacima i sadrži neophodnu dozu humora koja aktivira čitalačko interesovanje.

Roman je podeljen u četiri dela nejednakog obima koji tematizuju neke od ključnih problema savremenog mladog čoveka u današnjem društvu i vremenu – krah ljubavne veze, smrt bliskih osoba, razmatranje sopstvenih godina i stav prema roditeljima – i postavljaju ih u središte šire priče koja se samo prividno zadržava na liku i delu Andreja, protagoniste i pripovedača. Postupkom fokalizacije Grujić uspeva da spoji sve te razgrnate rukavce o kojima piše i ponudi im koherentnost koja je neophodna da bi se narativ postavio kao roman umesto kao, na primer, zbirka uvezanih kratkih priča. Na rubovima koncentričnih krugova koji se šire kroz skoro ceo XX vek i SFRJ, može se pratiti više generacija junakove porodice, društvo u kom su odrastali roditelji njegovih roditelja, krug prijatelja njegove uže porodice, potom veze koje formira sa dugogodišnjim prijateljima ili nedavno stečenim drugovima, ljubav sa Nađom i Lenom, nestabilni odnosi s roditeljima, te sumnje u sopstveno mesto u svetu. Ukratko, sve su to dileme i problemi mladih ljudi na prelasku iz treće u četvrtu deceniju života od kojih se, samim tim događajem, očekuje da preko noći postanu drugi, bolji, ozbiljniji i svesniji no što su to do juče bili. S tim izazovima suočava se i Andrej, ali on ne pristupa ogromnom bremenu lične i porodične istorije na pasivan način već pokušava da što više čuje, preispita, razume i, najvažnije za situaciju u kojoj se nalazi, podrije. Kao dete razvedenih Novosađana koje živi u Beogradu, on je u poziciji dvostrukog gubitnika jer mora da podeli svoj novostečeni identitet na dva dela, kako prostorno, u gradovima u kojima provodi dane, tako i vremenski, pokušavajući da bude prisutan u životima oba roditelja i njihovih novih partnera i porodica. Uz to, nakon skorašnjeg raskida ozbiljne veze, on se vraća unazad, u period posle prekida prethodne veze u kojoj je morao da se pomiri s odlaskom devojke u drugu državu, i ovaj krešendo emocija čini ga nesprenim da se suoči s pomenutim izazovima i razume ih. Najzad, ni profesionalna umetnička karijera ne realizuje se u skladu s njegovim očekivanjima i stoga se posvećuje honorarnom poslu teniskog trenera, čime taj nekadašnji hobi zauzima mesto svakodnevnog posla. Dakle, Grujićev protagonista očituje se kao razočaran i neispunjen sin, unuk, partner, radnik i umetnik, ali se baš u njegovom stavu prema ovim razočaranjima krije i suštinska razlika romana *I onda opet, iz početka* i njegovih ranijih naslova, kao i delâ njegovih ispisnika: ovi porazi ga ne poražavaju.

Razlog ovome, međutim, nije ni nerealno pozitivan stav prema životu, niti manjak samosvesti koja će mu omogućiti da shvati da se svet oko njega raspada, već spoznaja da je krah uvek iza ugla, ma šta on radio, što mu daje prednost da taj krah izbegne. Taj stav nije nov u savremenoj proznoj produkciji, ali ni u književnosti XX veka, te se njegova idejno-poetička linija može trasirati od Dovlatova i Knausgora do Srđana Valjarevića i Bekima Sejranovića. Neki od ovih pisaca pominju se eksplicitno u romanu, dok se drugi mogu prepoznati u manje ili više skrivenim aluzijama, ali jasno je da njihov stav o pomirenosti s problemima koji dolaze prerasta u važan aspekt cele generacije kojoj pripada Grujić, što bi možda mogao da bude i njihov najznačajniji i najglasniji komentar opšteg haosa današnjice. Protagonista uzgredno spominje i novije svetske događaje – pandemiju i rat u Ukrajini – te pokušava da globalne krize dovede u vezu s intimnim krizama,

izjednačavajući svoja osećanja propasti i nemoći s osećanjima miliona ljudi koji obitavaju u potpuno drugačijim uslovima. Ipak, Andrej je većinom svestan u čemu greši i kako bezazleni postupci dovode do dalekosežnih posledica, ali to ne znači da neće pokušati da ih sprovede u delo, ne zato što želi da namerno sabotira potencijalnu ličnu sreću, nego zbog toga što je to u prirodi mladih ljudi koji ni na jedan drugi način ne mogu doći do suštinskih saznanja. Zato on vodi komplikovane razgovore s devojkama koje se prerastaju u nepotrebne čarke, spava s partnerkama svojih prijatelja, odaje se alkoholu, nameće svoje mišljenje u porodičnim razgovorima koji ga se ne tiču i pokušava da raščisti odnos s ocem po cenu svađe. Opet, to je delimično odlika njegovog naraštaja, ali je važno razmotriti i ulogu porekla i pozicije iz koje nastupa u svim ovim prilikama kada podriva postojeće postavke ne bi li došao do nečeg konkretnijeg i suštastvenijeg.

Važna stavka takvog pogleda na porodični i društveni poredak jeste i istorija Andrejeve porodice, prvenstveno pripadnika dve generacije pre njega. Njegovi babe i dede bili su tzv. ljudi iz naroda, bez pretenzija da budu išta drugo do delovi posleratnog sistema u kom su imali svoje mesto i igrali svoje uloge ne tražeći nešto bolje i kvalitetnije nego su se prepuštali odlukama državnog rukovodstva. Već naredno koleno, tj. roditelji protagoniste, samo su deo života proveli u ovakvom sistemu da bi u svojim srednjim godinama morali da zaborave sve što su do tada znali i u šta su verovali, naročito ako su želeli da prežive u vreme ratova, sankcija i nemaštine. Najzad, pripovedačevi vršnjaci potpuno su odsečeni od jugoslovenskog perioda i ostavljeni, mahom bez pomoći roditelja, da se sami snađu u svetu u kom je sve nadohvat ruke, ali samo ako se poštuju nova pravila koja nisu još potpuno definisana. Da bi racionalizovao ove promene i nivoe međugeneracijskog (ne)razumevanja, Grujić uvodi nekoliko obrta u svakom naraštaju koji izneveravaju očekivanja čitalaca. Tako, na primer, njegov deda s očeve strane nije samo posvećeni partijski čovek i posleratni pregalac već i ženskaroš koji, putujući po svetu, u svakom kutku planete ostavlja po jednu ženu koja ga čeka. Nakon što se ta njegova tajna otkrije, dinamika porodice se menja: supruga se distancira, ali se ne razvodi, a sin s vremenom prestaje da govori s ocem, upravo zato što izneverio ulogu koju porodica i društvo očekuju od njega.

Slično tome, ni Andrejev otac nije tipičan pripadnik svog naraštaja: umesto da u poslovnom smislu nastavi tamo gde je njegov otac stao, on bira profesiju televizijskog snimatelja koji neretko posećuje krizna područja i ženi se relativno uspešnom novinarom, da bi na kraju njihov brak propao, a svako od njih se upustio u niz veza upitnog kvaliteta. Ipak, otac pokušava da bude prisutan u životu svog već odraslog sina i vodi ga na put do porodične kuće u Hercegovini, te upravo tokom tog putovanja kulminira i roman *I onda opet, iz početka*, kao i dinamika ovih junaka. U zatvorenom prostoru automobila, njima ne preostaje ništa drugo do da razgovaraju i prisećaju se ranijih zajedničkih putovanja, no sada Andrej napokon želi da se pokrene iz statusa kvo i reši pitanja koja ga muče, a koja su umnogome uslovljena njegovim odnosom s ocem. Stoga ga napada, izaziva, traži odgovore i ne pristaje na opšta mesta, sve dok ne shvati da očev naraštaj nije kriv za život narednog jer ni oni sami nisu zadovoljni situacijama kroz koje su morali da prođu. Tu se razbija veliki mit o srećnim godinama pre raspada SFRJ kada je sve bilo „servirano na tacni” i uspostavlja kontinuitet u generacijskom susretu s izazovima koji se ne prestano nameću: „Da, na istoj toj tacni bi dobio i poziv za rat ili vojni sud, biraj. Nisi mo-

rao da ideš u Segedin devedesetih da bi kupio pelene, niti si išao u Zvornik. [...] Imali smo osamdesete, ali smo imali i devedesete." Ništa se, dakle, ne menja; život je cikličan, svaka generacija sreće se sa sličim problemima, i jedino je u ličnom pristupu moguće videti razliku: dok mu se otac brine o zdravlju i smrti, Andrej razmišlja o narednim ljubavnim poduhvatima i ideji porodice koja bi mogla da mu se nametne u bliskoj budućnosti. Samo zato što su ovi pristupi drugačiji, ne znači da je jedan manje ili više tačan već je neophodno pomiriti se sam sa sobom i prihvatiti sopstvenu sudbinu bez opterećenja društva ili porodice, što je razrešenje na koje bi i kraj romana mogao da aludira.

Unutar generacijske priče mladih na kraju svojih dvadesetih, Filip Grujić progovara i o drugim bitnim temama koje će korespondirati sa čitaocima, bez obzira na njihov uzrast i društveni položaj. Takođe, uz sveden i jasan stil koji omogućava brzo čitanje i prohodnost teksta, neophodno je istaći i kvalitet dijaloga koji su odjek autorovog dramaturškog iskustva, kao i sekvence prožete humorom koje neretko nastupaju u emotivno i simbolički nabijenim segmentima romana i čine ga prijemčivijim. Ovaj utisak ne narušava ni činjenica da se preko nekih aspekata romana prelazi olako – odnos protagonistonog oca i strica, prošlost porodice na drugim krajevima sveta, drugi brak majke, itd. – kao i to što se stav pripovedača prema budućim čitaocima i samom delu (on progovara iz teksta, govori o njemu dok ga piše, komentariše događaje koji će postati deo narativa i ulazi u dijalog s publikom) nameće kao nepotrebno komplikovan, neprirodan i na trenutke arhaičan. Najzad, može se pretpostaviti da će roman *I onda opet, iz početka* ostati zabeležen kao kraj prve faze u opusu ovog autora, ali i početak naredne etape u kojoj će se u novim rukopisima razviti neki od spomenutih tematskih okvira i pokazati širina njegovog pripovedačkog zahvata.